

HEIL OG SA

I går endte Fjernsynets store Quisling-serie med at Føreren — i Finn Kvaalem skikkelse — ble skutt på Akershus. Men hvordan gikk det med Quislings «ministre»?

Av John-Hjalmar Smith

Søndag 1. februar 1942 ble NS-fører og ulønnet major Vidkun Quisling utnevnt til norsk «ministerpresident» — tysk for statsminister — av rikskommissær Josef Terboven. Det foregikk ved en «statsakt» — også et tysk uttrykk — på Akershus.

Selv utnevnte Quisling tretten «ministre». Alle var medlemmer av Nasjonal Samling, og de fleste hadde allerede vært kommissariske statsråder hos Terboven. To døde under krigen, og andre ble skiftet ut — og i alt ble det sytten sånne ministre.

Quisling ble skutt på Akershus tre og et

halvt år senere. Der sluttet TV-serien i går kveld — og hvordan gikk det med ministrene hans?

To ble dømt til døden og skutt — Albert Viljam Hagelln og Ragnar Skanche. En begikk selvmord under frigjøringen for å slippe å bli skutt — Jonas Lie. Og en ble midlertidig sinnssyk for å slippe å bli skutt — Sverre Riisnæs.

Seks ble dømt til livsvarig tvangsarbeid — og slapp ut etter elleve år. Fire ble dømt til tvangsarbeid i tjuv år og en til fengsel i sju år.

To av Quislings ministre er fremdeles i live — Sverre Riisnæs og Rolf Fuglesang.

Riisnæs

Hagelln

Lie

Prytz

I troen på sin Fører

Sverre Riisnæs, født 1897, statsadvokat. Kommissarisk statsråd i Justisdepartementet 1940, Quisling-minister 1942. Ble erklært sinnssyk 1948, tilbrakte 13 år på Reitgjerdet.

Riisnæs var statsadvokat i Buskerud før krigen, og han meldte seg inn i NS i juli 1940. Som justisminister nøyde han seg ikke med å nyordne rettsvesen til urettsvesen og organisere særstoler: Han var selv med på å skyte nordmannen på Akershus, dels av NS-pliktfølelse og dels av våpenglede.

I skyggen

Likevel kom han litt i skyggen av politiminister Jonas Lie. De hadde avtalt å begå selvmord sammen i sitt norske Germanske-SS-hovedkvarter på Skallum gård i Bærum — men ved nærmere ettertanke overga Riisnæs seg til hjemmestyrkene.

Båret inn

Han ble båret inn i retten da han skulle stå til ansvar for sine nazi-forbrytelser, og saken mot ham ble avbrutt.

I 1948 fikk han kjennelse for at han var sinnssyk, og han ble lagt inn på Reitgjerdet. Alternativt var utvilsomt dødsstraff.

Fast i troen

I år blir han 91, og han bor på et aldershjem i Oslo, stadig i troen på sin Fører. Derfor ble han litt nedbrutt og deprimeret da han så Quisling-serien i TV, sa han til VG. Slik opplevde jeg eks-NS-justisminister Riisnæs i cellen på Møllergata 19 i mai 1945:

«Nyheter»

— Jeg kan høre nyhetene i radio fra høyttalerne nede på Youngstorget — og en dag syntes jeg de sa: Nå er det krig mellom vestmaktene og Sovjet. Amerikanerne og britene marsjerer mot øst.

Og: — I denne nye situasjonen vil den norske regjeringen forsøke å få i stand en ordning med Vidkun Quisling. Slik oppfattet jeg det. Og derfor ringte jeg på vakten for å få snakke med Quisling i cellen hans og be ham om at han ikke måtte stille for harde vilkår for et samarbeid, sa Riisnæs for 43 år siden.

Jeg - en jøssing

Albert Viljam Hagelln, født 1882, kaffegrossist i Dresden. Kommissarisk statsråd i Innenriksdepartementet 1940, Quisling-minister 1942, avsatt 8. november 1944. NS-Førerens stedfortreder. Dømt til døden og skutt 1946.

— Jeg er egentlig en jøssing i regjeringen, påsto Hagelln allerede i 1943 — og det er noen som vil ha det til at han var mot Terboven på nasjonalt grunnlag. Først og fremst var han en opportunist, slik vi har opplevd ham i TV-serien og vel så det.

Terror

Hagelln dro til Tyskland for å utdanne seg til tenor, med assistanse fra en mesen. Men stemmen holdt ikke, og han skal ha sunget på en tvilsom kabaret før han gikk over til å studere arkitektur. I trettiårene opererte han som kaffegrossist i Dresden og tjente en liten formue.

Göring

Han kom i kontakt med en fetter av Hermann Göring, i periferien av nazismen, og i 1936 møtte han Quisling. Hagelln investerte i NS, uten å melde seg inn før krigen, og de fattige kampfellene oppfattet ham som millionær. Han var den eneste av ministrene som bidro til landsforræderiet før 9. april.

Under krigen gikk han for å være den mest innflytelsesrike og færligste av dem, så eiendommelig det kan virke på en TV-seer nå. Han organiserte den såkalte nyordning, og han utferdiget jødelover — og for domstolen var det ingen tvil: Dødsstraff.

Hagelln fikk sparken som innenriksminister i november 1944, i forbindelse med økonomiske misligheter. Det var ikke nødvendigvis på et ideologisk grunnlag han var kommet på kant med Terboven.

- Kjekkk guft

Jonas Lie, født 1899, utrykningssjef i politiet. Kommissarisk statsråd i Politidepartementet 1940, Quisling-minister 1942, sjef for Germanske SS-Norge. Selvmord mai 1945.

— Kjekkk norsk guft, forklarte det lett progressive bladet Gutteliv på omslaget, da den unge Jonas Lie, sønnesønn av dikteren, ledet den internasjonale politistyrken i Saarområdet ved folkeavstemningen. Saarlenderne valgte Hitler.

Det gjorde Lie også, noe seinere. Han var en populær og handlekraftig og høyrevridd politimann, etter smaken i trettiåra, og forfatter av vel-skrrevne kriminalromaner under navnet Max Mauser. Han fulgte Leo Trotskij til Mexico, og de likte hverandre ikke.

Slåss

Quisling utnevnte Lie til justisminister i sin 9. april-regjering, men Lie foretrakk å sloss mot tyskerne, så lenge det varte. Terboven ville skifte ut tullingene Quisling og gjøre Lie til fører for NS, men det lyktes ikke. Som politiminister var Lie aggressiv, pågående og brutal.

Dødsstraff

I motsetning til Quisling var han fullstendig klar over at det ikke kunne bli noe annet enn dødsstraff ved rettsoppøp. Han døde i sitt hovedkvarter på Skallum gård, men dødsårsaken er aldri helt klarlagt. Antakelig tok han gift.

Kriminalroman

Med kriminalromanen «En hai følger båten» vant Mauser/Lie den norske førsteprisen før krigen. Den er verd å lese fremdeles, selv om finnen Mikka Waltari seiret i den nordiske finalen.

- Beste venn

Frederik Prytz, født 1878, forretningsmann. Fylkesmann i Sør-Trøndelag 1941, Quisling-minister i Finansdepartementet 1942. Død av kreft 19. februar 1945.

— Prytz var min eldste medarbeider og min beste venn, forklarte Quisling i retten. De møttes i den norske legasjonen i Petrograd (nå: Leningrad) i 1918. Prytz hadde vært i Russland i mange år, og han drev et sagbruk- og trelastfirma der.

Svartebørs

Dessuten drev han med mer eller mindre ulovlige valutatransaksjoner, og Quisling opererte på svartebørsen for ham: Prytz var overbevist rasist, og han inspirerte åpenbart Quisling med sine antisemittiske ideer. Han hjalp Quisling med Nordisk Folkereising.

I «Norge i krig» antyder Berit Nøkleby at det var Prytz som påvirket Bondepartiet til å gjøre Quisling til forsvarsminister. Han ble aktiv NS-mann, og han skroet offentlig av tyskernes opptreden i Norge.

Ellers skroet Prytz av Quisling og Quisling av Prytz. På dødsleiet fikk finansministeren storkorset av St. Olav — under Vidkun Quislings geniale ledelse.

EL, QUISLING!

Offisielt NS-foto fra Quisling-regjeringens første møte på Slottet: Vidkun Quisling har inntatt Kongens plass, og i klokkeretning sitter: Kjeld Stub Irgens, Tormod Hustad, Sverre Rúnnes, Gulbrand Lunde, Axel Stang, Eivind Blehr, statsrådssekretær Rolf Fuglesang (ved bordenden), Frederik Prytz, Johan Andreas Lippestad, Jonas Lie, Ragnar Skancke, Thorstein Fretheim og Albert Viljam Hagelin.

Skutt

Skancke

Ragnar Skancke, født 1890, professor ved NTH og NS-fylkesfører i Trøndelag. Kommissarisk statsråd i Kirke- og undervisningsdepartementet 1940, Quisling-minister 1942. Dømt til døden og skutt 1948.

— Det finnes ingen formildende omstendigheter, slo retten fast i premisene for dommen over Skancke. Han ble dømt for sin høyst aktive innsats i kirkestrid og skolestrid.

NS-gentleman

Stang

Axel Heiberg Stang, født 1904, godsseier. Kommissarisk statsråd i Idretts- og arbeidstjenestepartementet 1940, Quislingminister 1942. Frivillig frontkjemper. Dømt til livsvarig tvangsarbeid.

— Stang var stort sett ikke direkte ondskinn mot sine landsmenn, konstaterte retten i premisene — og derfor slapp den kultiverte nazist-gentleman i Quisling-regjeringen med livsvarig tvangsarbeid: — En klok og retterferdig dom, men i virkeligheten mild, tilføyde Dagbladet på lederplass.

Først og fremst ble Stang dømt for å ha knust idrettens frie organisasjon og for å ha forsøkt å tvinge norsk ungdom inn i nazistisk tankegang og tjeneste. Men det lyktes jo ikke.

Tale-Gulbrand

Lunde

Gulbrand Lunde, født 1901, dr. philos., direktør for Hermetikklaboratoriets laboratorium i Stavanger, NS-propagandasjef. Kommissarisk statsråd i Folkeopplysnings- og kulturdepartementet 1940, Quisling-minister 1942. Omkom ved en bilulykke 25. oktober 1942.

Han var NS-Norges Goebbels, og han fikk oppnavnet «Tale-Gulbrand». For Quisling og partiet var hans død et stort tap, om ikke for nordmenn flest.

Sju år

Irgens

Kjeld Stub Irgens, født 1879, skipskaptein. Kommissarisk statsråd i Skipsfartsdepartementet 1940, Quisling-minister 1942 til departementet ble innlemmet i Innenriksdepartementet i 1944. Dømt til tvangsarbeid i sju år.

Han var kaptein uten båt, og han ble sjef for et skipsfartsdepartement uten skipsfart. Irgens ble dømt til tvangsarbeid i sju år.

gens forsøkte så smått å redde det som fantes, og derfor måtte han gå av. Han ble bare dømt for å ha meldt seg inn i NS og for å ha vært minister etter at Quisling ble ministerpresident.

20 år

Skarphagen

Hans Skarphagen, født 1888, professor ved NTH i Trondheim. Ekspedisjonssjef i Kirke- og undervisningsdepartementet 1941 og NS-sambandsmann i Arbeidsdepartementet 1941-43. Quisling-minister i Arbeidsdepartementet 1944. Dømt til tvangsarbeid i 20 år.

Hirsch

Per Einarsen von Hirsch, født 1902, cand. jur. og kaptein. Fylkesmann i Nordland 1941, ekspedisjonssjef i Finansdepartementet 1942 og finansråd, konstituert Quisling-minister i samme departement 19. februar 1945. Dømt til tvangsarbeid i 20 år.

Blehr

Eivind Blehr, født 1881, cand. jur., diplomat og gardbruker. Fylkesmann i Oslo 1941-42 og statsråd i 1942. Dømt til tvangsarbeid i 20 år.

Thorstein John Ohnstad Fretheim, født 1886, dyrlege. Kommissarisk statsråd i Landbruksdepartementet 1940, Quisling-minister 1942 til 21. april 1945. Dømt til tvangsarbeid i 20 år.

Vasbotten

Arvid Vasbotten, født 1903, cand. jur. Medlem av NS-Høyesterett 1940, Quisling-minister i Innenriksdepartementet 1944. Dømt til tvangsarbeid i 20 år.

Fuglesang

Rolf Fuglesang, født 1909, cand. jur., NS-generalsekretær 1934. Kommissarisk statsrådssekretær 1940, Quisling-minister for partiet 1942, minister i Folkeopplysnings- og kulturdepartementet seinare samme år. Dømt til livsvarig tvangsarbeid.

Hustad

Tormod Hustad, født 1889, arkitekt. Kommissarisk statsråd i Arbeidsdepartementet 1940, Quisling-minister 1942, avskjediget 1. februar 1944. Dømt til livsvarig tvangsarbeid.

fra 1944. Quisling-minister i Næringsdepartementet 1942-44. Dømt til livsvarig tvangsarbeid.

Lippestad

Johan Andreas Lippestad, født 1902, souschef ved Ask Gummivarefabrikk. Kommissarisk statsråd i Sosialdepartementet 1941, Quisling-minister 1942. Dømt til livsvarig tvangsarbeid.

Whist

Alf Whist, født 1880, forsikringsdirektør. NS-ombudsman for næringslivet 1941. Quisling-minister i Næringsdepartementet 1944. Dømt til livsvarig tvangsarbeid.

Rúnnes

Sverre Rúnnes, født 1889, advokat. Kommissarisk statsråd i Innenriksdepartementet 1940, Quisling-minister 1942, avskjediget 1. februar 1944. Dømt til livsvarig tvangsarbeid.